

Nr. 62 | 15. årgang | December 2006

Retorik Magasinet

Folketingets Spørgetime
– debat eller retssag?

Danskernes dom
over accenten

Siger stilhed mere end
tusind ord?

Man må gerne skabe sig hvis det har et formål, fortæller Christine Isager – forfatteren til en ny afhandling om jeg-fortalt journalistik. RetorikMagasinet har mødt hende til en snak om den udkældte genre, dens helte og dens faldgruber.

...og mig, sagde hunden

Af Anders Due Redaktør på RetorikMagasinet

”Skribenter der skaber sig, det er det ry skribenter får når de inddrager sig selv. Det er alle dem der jævnligt påkalder sig læsernes vrede – de bliver beskyldt for at skabe sig og stå i vejen for historien; de bliver til karikaturer. Folk har et helt stereotypet billede af hvordan Morten Sabroe skriver; selv når han ikke skaber sig, så forventer de at han skaber sig. De bliver skuffede hvis han ikke skaber sig, og de bliver sure hvis han gør. De er simpelthen kendt for at være skabagtige, og det har jeg forsøgt at vende til noget positivt ved at anerkende at de gør det. Ja, de skaber sig, men de skaber sig med et formål – de bruger deres figur og skaber sig en interessant taleposition, de skaber sig en interessant rolle som giver dem nogle handlemuligheder som ingen andre journalister har.”

Sådan forklarer Christine Isager titlen på sin ph.d.-afhandling – *Skribenter der skaber sig* – som hun indleverede og forsvarede tidligere i år. Afhandlingen fokuserer på det som Christine Isager kalder for den spektakulære personlige reportage – en genre hvor forfatteren træder i karakter og udstiller sig selv og sin arbejdsmåde.

Günter og Hunter

”Det handler om at påtage sig en rolle. Uanset om man træder i karakter som sig selv eller i en rolle som gærpusher eller våbenhandler, eller hvad man nu har givet sig ud for – så bliver ens personlighed sat i spil. Det er jo et maskespil og et rollespil, uanset om det er én selv man repræsenterer eller om det er en anden. Begge typer skribenter er tvunget til eksplicit at skrive om sig selv og beskrive sig selv udefra, beskrive hvad de har på og hvordan de gør fordi deres entré på scenen er vigtig.”

Og det er ikke tilfældigt at Christine Isager netop tager disse to typer op – skribenten der giver sig ud for at være en anden, og skribenten der spiller sig selv. Undertitlen *Günter Wallraff og Hunter S. Thompson som mønstre for retorisk handlekraft i den spektakulære personlige reportage* dækker disse arketyper og fortæller hvem der er de to centrale skikkelser for hele denne tradition.

Det er tyskeren Günter Wallraff som i 1970'erne og 1980'erne gik undercover og brugte år på at leve under andre identiteter for at kunne

skrive sine banebrydende og afslørende bøger om livet på den anden side – for eksempel klædte han sig ud og levede som tyrkisk gæstearbejder for at kunne dokumentere racistisk chikane fra myndigheder og arbejdsgivere. Og det er amerikanske Hunter S. Thompson som med udgangspunkt i sin egen rolle som journalist og forfatter grundlagde gonzo-journalistikken der for eksempel kendes fra *Fear and Loathing in Las Vegas* hvor stoffer og hallucinationer får lov at præge reporterens fremstilling af begivenhederne.

”Selv om Wallraff og Thompson var samtidige, havde jeg faktisk ikke forbundet deres sfærer før jeg begyndte at læse de danskere der skriver i deres tradition. Det var i de danske tekster jeg fik øje på at de opførte sig lidt som Hunter S. Thompson og lidt som Günter Wallraff. Når jeg begyndte at beskrive hvorfor en skribent er gonzo-agtig, så gik det op for mig at han egentlig også er lidt Wallraff-agtig – og omvendt: når de går undercover, bliver de lidt Hunter S. Thompson-agtige i deres attitude.”

”Begge figurer har en arbejdsmåde der ser spændende og sjov ud, og det tror jeg er altafgørende for deres appel til andre journalister. Fordi Wallraff er så bundet til 70'er-æstetik og er en superseriøs og socialt indigneret person, så er han svær at imitere rent. Så er man nødt til at grine lidt af sig selv og så bevæger man sig måske mere i den anden retning og begynder at drikke whisky og låne Thompsons attitude.”

Christine Isager

Christine Isager (født 1973) er ph.d. og ekstern lektor i retorik ved Københavns Universitet. Hele afhandlingen *Skribenter der skaber sig. Günter Wallraff og Hunter S. Thompson som mønstre for retorisk handlekraft i den spektakulære personlige reportage* kan downloades gratis på www.staff.hum.ku.dk/isager. Christine Isager skriver om samme emne på sin engelsksprogede weblog på firstpersoninprint.blogspot.com.

Tegning: Jakob Martin Strid (2000), Forlaget Politisk Revy.

der for overhovedet at kunne gennemføre en socialt indigneret mission. For eksempel tog den danske kunstner Jacob Boeskov på et tidspunkt til våbenmesse med et fiktivt våben, klædte sig ud som våbenhandler og prøvede at tale i den rigtige businessjargon, men samtidig var han ved at gå ud af sit gode skind og måtte have piller og whisky for at klare det – præcis som man kender det fra Hunter S. Thompson.”

Når jeg begyndte at beskrive hvorfor en skribent er gonzo-agtig, så gik det op for mig at han egentlig også er lidt Wallraff-agtig – og omvendt: når de går undercover, bliver de lidt Hunter S. Thompson-agtige i deres attitude.

Noget lignende noterede Christine Isager sig allerede i sin artikel ”Reporterens og hans persona” (Rhetorica Scandinavica nr. 26, juni 2003) hvor hun i analysen af en gonzo-agtig artikel af Flemming Chr. Nielsen faldt over nogle træk som ellers kendes fra Günter Wallraff.

Strid hører til de personligheder der formår at sætte sig selv i scene, skabe en dynamisk persona – og sige ting som få andre tillader sig.

”Men der havde jeg ikke tænkt tanken færdig endnu. Jeg opdagede bare en tilbøjelighed til at danske skribenter både svingede ud i retning af Thompson og Wallraff. Afhandlingen skulle slet ikke handle om dem; den skulle handle om dansk journalistik lige nu, men den fik dette *imitatio*-fokus (i den klassiske retorik er *imitatio* en pædagogisk øvelse i kreativ efterligning af forbilledlige taler, red.) fordi lighederne var så påfaldende.”

Jeg – det forbudte ord

Der er heller ikke nogen stærk dansk tradition for spektakulær personlig reportage at imitere. I den trykte presses barndom var det ganske vist både helt legitimt og ganske udbredt – for eksempel skrev Herman Bang i slutningen af 1800-tallet en jeg-fortalt føljeton-journalistik som var meget essayistisk. Men den gik af mode med Cavling hvor der skete et skift fra den affekterede flanør-agtige reporter til den saglige stil, og siden da har det været idealet at lade begivenhederne være i forgrunden:

”I håndbøger i journalistik står der stadig at man skal lade være med at sige ’jeg’. Det er uinteressant, man skygger for sin historie, og man forhindrer læseren i at leve sig ind i historien. Tommelfingerreglen er at man skal lade være. Det står i bøgerne, og det er det man får

at vide når man uddanner sig som journalist – og det er også det man får at vide på redaktionerne. Den eneste undtagelse er Weekendavisen – ellers har jeg aldrig hørt andet, og jeg spørger rutinemæssigt når jeg taler med journalister. Der er ganske vist en tendens til at eksponere skribenterne mere med billeder, e-mailadresser og weblogs, men reportagemæssigt skal man stadig være noget særlig for at få lov til det.”

Selviscenesættelsens retorik

Når Christine Isager vælger at fokusere på Günter Wallraff og Hunter S. Thompson i sin afhandling, er det nu ikke kun fordi de var de eneste der turde bryde normerne og inddrage sig selv. Også fx George Orwell har skrevet med udgangspunkt i sig selv og sine egne oplevelser, men det er karakteristisk for netop Wallraff og Thompson at de ikke bare fremstiller sig selv, men også den måde de sætter sig selv i scene.

Det handler om at påtage sig en rolle. Uanset om man træder i karakter som sig selv eller i en rolle som gærpusher eller våbenhandler, eller hvad man nu har givet sig ud for – så bliver ens personlighed sat i spil.

”Vi får at vide hvordan Hunter S. Thompson ser ud med hawaiiiskjorte, solbriller og cigaretrør, og at Wallraff har fået moustache og taget højfjeldssol. Thompson repræsenterer bare sig selv og gør en dyd af det og den effekt dét skaber mens Wallraff gør en dyd af den effekt det har at han fx er tyrker i et selskab. Normalt bliver Wallraff ikke regnet for en del af new journalism. Wallraff og Thompson har beslægtede dagsordener, men deres æstetik og deres etos er milevidt fra hinanden. Wallraff tror på en uretorisk naturlighed – at man kan lægge den nøgne sandhed frem i et upyntet sprog. Selv om han har den spektakulære personlige strategi, og han klæder sig ud, og hele hans tekst er gripende og har karakter af en spændingsroman, ville han aldrig indrømme at dét var hans plan – og at det måske også er derfor hans bøger har solgt i så enorme oplag: at de faktisk bare er spændende, og at selve afsløringerne er mindre vigtige. Retorikken spiller en meget større rolle end han vil vedkende sig. Her er Hunter S. Thompson i den helt anden grøft og har en utrolig opsigtsvækkende retorik hvor den sociale indignation og politiske kritik er druknet. Det er også det der gør dem sjove at sætte sammen. De fremhæver det ved hinanden som er overset hos dem hver især.”

Både læseren og skribenten skal udfordres

Ifølge Christine Isager er det afgørende for den spektakulære, personlige reportage at skribenten tør sætte sig selv på spil og lade sin personlighed i teksten blive udfordret – kun på den måde kan man tillade sig at udfordre læserne.

Det handler om at skabe sig en persona som ikke bare er forudsigelig, men er dynamisk og kan overraske. Det kan Søren Ryge for eksempel når Politiken sender ham til New York. Han flytter sig normalt ikke uden for sin egen have og derfor er hans møde med storbyen interessant.

”Det handler om at skabe sig en persona som ikke bare er forudsigelig, men er dynamisk og kan overraske. Det kan Søren Ryge for eksempel når Politiken sender ham til New York. Han flytter sig normalt ikke uden for sin egen have og derfor er hans møde med storbyen interessant. Den professionelle reporters blik kan meget let blive forudsigeligt og gør ikke opmærksom på sig selv. Der står i mange lærebøger om reportager at man ikke skal være uvidende, men man kan prøve at lægge sin baggrundsviden og sine fordomme til side for at beskrive hvad man ser – og ikke hvad man forventer at se. Hvis man har en persona der er på stoffer eller er havemand fra Djursland, så skriver man med den uskyld og skriver med et blik der får os til at se New York på en ny måde.”

”Jakob Strid havde faktisk noget af den samme funktion i Politiken. Han var noget mere venstreorienteret og provokerende at slippe ind. Han gjorde al mulig grin med Tøger Seidenfaden og Carsten Jensen fra sin stribe. Og han var faktisk meget selviscenesættende på den måde jeg har skrevet om – selv om han så har tegnet i stedet for at skrive reportager. I det hele taget kan denne type skribenter drille læsernes forventninger, og sådan nogen skal man jo altid have. Det bliver tit kaldt for hofnarre – de får lov at være frække fordi kongen jo skal tales imod af nogen. Nogen skal have lov at tale frisprog – og humor kan være en hjælp til at komme uden om det der ”mig, sagde hunden”-syndrom; den anstrengende mekanisme at man helst skal ironisere eller tage afstand for at markere at man ikke er selvoptaget.”